A *Xerocnephasia rigana* (Sodoffsky, 1820) elterjedése Magyarországon Distribution of *Xerocnephasia rigana* (Sodoffsky, 1820) in Hungary (Lepidoptera: Tortricidae)

Fazekas Imre

Citation. Fazekas I. 2021: A *Xerocnephasia rigana* (Sodoffsky, 1820) elterjedése Magyarországon | Distribution of *Xerocnephasia rigana* (Sodoffsky, 1820) in Hungary. – Lepidopterologica Hungarica 17(1): 5–10.

Abstract: So far, little knowledge of the distribution and bionomy of *Xerocnephasia rigana* (Sodoffsky, 1829) has been reported. The genus *Xerocnephasia* has one representative in Europe. A monotypic genus in Palearctic. The author revised major collections in Hungary. He found that the species in Hungary is very rare and local. Most of the sites are in the hills and mountain ranges. Plains have only sporadic occurrences. In the southern part of the country, the occurrence of the species was unknown. The author has recently collected *X. rigana* in the southernmost mountainous region of Hungary, the Villány Hills (Nagyharsány, Szársomlyó, 400 m). The first record of *X. rigana* (2 male specimens) was made by the author April 26th, 2000 in South Hungary (Transdanubia); Natura 2000: 6240, sub-pannonic steppe grasslands. The species mostly prefers the following habitats: rocky slopes, steppes, karst shrubby woodlands, dry shrubs, sandy grasslands, and forest edges. The imagines fly from late April to late July, probably in two generations. The August and September flight period data reported by European literature are not yet known in Hungary. The study describes in detail the life history of the species and based on vouchers specimen's geographical distribution is depicted on a map.

Keywords: Lepidoptera, Tortricidae, *Xerocnephasia rigana*, bionomy, distribution, Hungary

Author's address: Fazekas Imre | Pannon Institute | 7625 Pécs, Magaslati út 24. |
E-mail: Fazekas@lepidoptera.hu

Bevezetés – Introduction

Az elmúlt évtizedekben több sodrómolokkal (Tortricidae) foglalkozó tanulmányomban számos magyarországi faj taxonómiáját, bionómiáját és földrajzi elterjedését vizsgáltam (Fazekas 1991, 1992, 1994, 2008 stb.). Hazánkban eddig 482 sodrómoló faj előfordulása bizonyított (Pastoralis & Buschmann 2018), de további taxonok kimutatása várható, különösen a problematikus fajcsoportok, fajpárok genitália- vagy DNA vizsgálata után. Magyar faunakutatás még mindig nélkülözi a hazai Tortricidae monográfiát, amely összefoglalja a fajok bionómiáját, földrajzi elterjedését. Ennek egyik oka, hogy a Fauna Hungariae füzet sorozatban a Tortricidae kötet nem készült el. Amikor erre vonatkozóan elképzeléseimet az 1980-as években az akkori szerkesztőbizottságnak ismerttem; a válasz az volt, hogy elkészíthetem, de nincs pénz a kiadásra. Napjainkban dolgozom egy magyar Tortricidae kötet megírásán, amely semmiben sem követi a Fauna Hungariae didaktikai felépítését, helyette egy újszerű, a közelmúltban megjelent palearktikus és európai kötetek meglétét is figyelembe vevő kiadvány van előkészületben.

Jelen tanulmányomban a *Xerocnephasia rigana* fajt mutatom be, amelyről önálló írás hazánkban még nem jelent meg. A monotipikus *Xerocnephasia* genust Európában és a Palearktikumban egyetlen faj a *X. rigana* képviseli. A szórványos irodalmi adatok alapján alig ismertük a taxon magyarországi elter-

Eredmények – Results

Xerocnephasia rigana (Sodoffsky, 1829)

Tortrix rigana Sodoffsky, 1829, Bull. Soc. imp. Naturalistes Moscou 1: 144, pl. 3, fig. 5.

Irodalom – Literature: Buschmann 2003, Fazekas 2002, Pastorális & Szeőke 2018, Pável & Uhryk 1896, Petrich 2001, Razowski 2002.

Diagnózis. Az elülső szárny fesztávolsága 15–21 mm. Változékony faj. Alapszíne fehér, a bazális folt a szárnyközép irányába kúpos, vagy teljesen egyszínű szürkésbarna vagy foltos; a mediális szalag átlósan a szárnytő felé dőlt, széles, közepén befelé ki-domborodik; a szubapikális folt háromszög alakú vagy erősen redukált; a szubterminális szalag nyújtott, keskeny. A hátulsó szárny szürkésbarna, márványozott.

Hím genitália. Az uncus vékony, nyújtott. A valva bazálisan széles, a sacculus nyúlvány erőteljes, ventrális irányba szarvszerűen lehajlik.

Nőstény genitália. A colliculum, a sterigma széles, a ductus bursae ívelt, a signumok vonalszerűen helyezkednek el és tüskeszerűek.

Hasonló fajok. *Periclepsis cinctana* ([Denis & Schiffermüller], 1775) *Isotrias rectifasciana* (Haworth, 1811).

1–3. ábra – Figures 1–3. *Xerocnephasia rigana*; imágó, ♂, H-Nagyharsány, Szársomlyó (1), ♂ genitália (2), ♀ genitália (3)

4–5. ábra – Figures 4–5. Hasonló fajok | Similar species: *Periclepsis cinctana* (4)
Isotrias rectifasciana (5)

Bionómia – Bionomy. Razowski (2001) szerint a faj Közép- Európában két nemzedékes: IV–VI; VII–VIII. (IX). Magyarországon a gyűjteményekben áprilistól júliusig gyűjtött példányok vannak. Tápnövények: *Clematis recta*, *Pulsatilla*- és *Anemone* fajok. Habitat: sziklagyepek, lejtősztyepek, karsztbokorerdők, száraz cserjések, homoki erdőssztyep komplexek, erdőszegélyek.

Magyarországi elterjedés – Distribution in Hungary. Duna–Tisza köze, Velenicei-hegység, Tihanyi-félsziget, Bakonyalja, Vértes, Budai-hegység, Visegrádi-hegység, Bükk.

6. ábra – Figure 6. A *Xerocnephasia rigana* földrajzi elterjedése Magyarországon.
Distribution of *Xerocnephasia rigana* in Hungary; 1. Villányi-hegység, 2. Tihanyi-félsziget, 3. Fenyőfő, 4. Vértes hegység, 5–6. a Velencei-tó környéke, 7. Budapest környéke, 8. Esztergom, 9–10. Bükk hegység, 11. Kunpeszér környéke, 12. Nagykőrös

Mindenütt lokális és igen ritka. A Budapest környéki példányokat 1896 és 1953; Duna–Tisza közén pedig 1929 és 1941 között gyűjtötték (in coll. MTM), azóta újabb példányok nem kerültek elő. Legújabb lelőhelye 2013-ból származik (Esztergom, Strázsa-hegy).

A Dél-Dunántúlon korábban ismeretlen volt (vö. Fazekas 2002). Új adata: 2 ♂, Nagyarsány, Szársomlyó, 2000. IV. 26. leg. Fazekas I. (in coll. Pannon Intézet, Pécs). A *Cleistogeni–Festucetum rupicolae* sztyeprét társulásból azóta újabb bizonyító példányok nincsenek. Új faj a Dél-Dunántúlon.

Area. Koreától Észak-Kínán és Szibérián át egészen a Brit-szigetekig elterjedt (Razowski 2002). Többnyire diszjunkt faj.

Jegyzet – Note. A *Xerocnephasia rigana* feltehetőleg Magyarországon veszélyeztetett faj. A XX. század első feléből megismert élőhelyek jelentős része megsemmisült (Budapest környéke). Bionómiájának kutatása főként a természetvédelmi területeken aktuális (pl. Villányi-hegység, Tihanyi-félsziget, Vértes, Velencei-hegység, Bükk stb.). A hazai populációk között földrajzi távolság jelentős, az izoláció következtében a génkicsérődés nem biztosított.

Köszönet – Acknowledgement. Köszönöm Bálint Zsoltnak (MTM Budapest) és Buschmann Ferencnek (Jász Múzeum, Jászberény) a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségüket.

7. ábra – Figure 7. *Xerocnephasia rigana* habitatja: Nagyarsány, Szársomlyó, Natura 2000: 6240

Habitat of *Xerocnephasia rigana*: S-Hungary, Villány Hills, Nagyarsány, Natura 2000: 6240

település	lelőhely	év	hónap	gyűjtő	gyűjtemény
Budafoke		1910-1933	V-VI	Uhrik-M. T.	MTM
Budaörs	Csiki-hegyek	1928-1934	V	Uhrik-M. T.	MTM
Budapest	Farkas-völgy	1912-1913	V	Uhrik-M. T.	MTM
Budapest	Hársbokor-hegy	1953	VII	Kovács L.	MTM
Budapest	Irhás-árok	1951	IV	Gozmány L.	MTM
Budapest	Népliget	1907	V	Uhryk N.	MTM
Budapest	Sváb-hegy	1900-1904	IV	Uhryk N.	MTM
Budapest	Széchenyi-hegy	1901-1910	IV-VI	Uhryk N.	MTM
Bükk	Hármas-kút	1978	VII	fénycsapda	MTM
Eger		1928	IV-VI	Reskovits M.	MTM
Esztergom	Strázsa-hegy	2013	VII	Buschmann F.	Jászberény
Fenyőfő		1979-1980	VII	Szabóky Cs.	MTM
Nagyharsány	Szársomlyó	2000	IV	Fazekas I.	PI (Pécs)
Nagykőrös	Nagykőrösi-erdő	1937	VII	Balogh I.	MTM
Pákozd		1989	VII	Fazekas I.	PI (Pécs)
Pusztapeszér		1929-1941	IV-VII	Uhrik-M. T.	MTM
Tihany		1942-1943	IV-VI	Szent-Ivány J.	MTM

8. ábra – Figure 8. A *Xerocnephasia rigana* vizsgálati anyagának táblázatos áttekintése | Examined specimens in Hungary of *Xerocnephasia rigana*.

Rövidítések – Abbreviations: MTM= Magyar Természettudományi Múzeum | Hungarian Natural History Museum, PI= Pannon Intézet | Pannon Institute (Pécs).

Irodalom – Literature

- Buschmann F. 2004: A Mátra Múzeum molylepke-gyűjteménye II. Limacodidae – Tortricidae. – Folia Historico Naturalia Musei Matraensis 28: 219–242.
- Fazekas I. 1986: A Mecsek hegység faunájára új és ritka lepkefajok (2.). Lepidoptera: Coleophoridae, Yponomeutidae, Tortricoidea, Pyralidae, Pterophoridae | Für die Fauna des Mecsek-Gebirges (Süd-Ungarn) neue und seltene Schmetterlingsarten, 2. – Folia Comloensis 2: 97–128.
- Fazekas I. 1991a: *Phtheochroa annae* Huemer, 1990 und *Agriphila brioniella* Zerny als neue Arten im Bakony-Gebirge. – Folia Musei Historico-naturalis Bakonyiensis 10: 59–66.
- Fazekas I. (1991b): *Cochylis flaviciliana* Westwood 1854 und *Stenoptilia plagiodactyla* Stainton 1851 als neue Arten für Ungarns Fauna. – Nachrichten des Entomologischen Vereins Apollo, Frankfurt am Main, N.F. 12: 203–210.
- Fazekas I. 1992a: Records of the Cochylini from Hungary, Rumania and Bulgaria based on I. Balogh's Collection (Tortricidae). – Folia Entomologica Hungarica 53: 45–50.
- Fazekas I. 1992b: A *Thyris fenestrella* Sc. valamint közelrokon Cochylini és Crambinae taxonok elemzése az Alpoknál | Eine analyse der Art *Thyris fenestrella* Sc. sowie der nahe verwandten Cochylini und Crambinae taxa aus den Alpenvorlande, W-Ungarn. – Savaria 20/2:55–64.

- Fazekas I. 1994a: Das Cochylini-Material aus Ungarn des Wiener Naturhistorischen Museums und der Zoologischen Staatssammlung München. – Nachrichtenblatt der Bayerischen Entomologen 43: 39–46
- Fazekas I. 1994b: A magyarországi makrorégiók Cochylini faunája, I. A Dunántúli-dombság | The Cochylini (Lepidoptera: Tortricidae) Fauna of the Hungarian geographical regions I. The Transdanubian Hills. – Allattani Közlemények 80: 33–54.
- Fazekas I. 1995a: Systematisches und synonymisches Verzeichnis der Cochylini Ungarns (Tortricidae). – Nachrichten des Entomologischen Vereins Apollo, Frankfurt am Main, N.F. 16: 29–26.
- Fazekas I. 1995b: A Mecsekvidék és a Völgység sodrómolylepke faunája (Tortricidae) | Die Wickler-Fauna der Mecsek und Völgység-Gegend, S-Ungarn, Tortricidae. – Folia Comloensis 6: 5–33.
- Fazekas I. 1998: Megjegyzések a *Phalonidia gilvicomana* Z. és a *Crambus hamellus* Thnb. magyarországi ismeretéhez | Remarks to the knowledge of *Phalonidia gilvicomana* Z. and *Crambus hamellus* Thnb. in Hungary. – Folia Entomologica Hungarica 59: 309–310.
- Fazekas I. 2002: Baranya megye Microlepidoptera faunájának katalógusa | Catalogue of Microlepidoptera fauna from Baranya county (South-Hungary). – Folia Comloensis 11: 5–76.
- Fazekas I. 2007: *Tosirips magyarus* Razowski, 1978 in Central Europe (Lepidoptera: Tortricidae). – Natura Somogyensis 10: 209–212.
- Fazekas I. 2008: The species of the genus *Aethes* Billberg, 1821 of Hunga (Lepidoptera: Tortricidae). – Natura Somogyensis 12: 133–168.
- Pastorális G. Buschmann F. 2018: A Magyarországon előforduló molylepke-fajok névjegyzése, 2018 | Checklist of the Hungarian micro-moths, 2018. – Microlepidoptera.hu 14: 77–258.
- Pastorális G. Buschmann F. & Ronkay L. 2016: Magyarország lepkéinek névjegyzéke | Checklist of the Hungarian Lepidoptera. – e-Acta Naturalia Pannonica 12: 1–258.
- Pastorális G. & Szeőke K. 2018: A Vértes hegység lepkefaunája | Lepidoptera fauna of Vértes Mountains (Hungary). – e-Acta Naturalia Pannonica 17: 1–73.
- Pável J. & Uhryk F. 1896: Microlepidoptera. In Fauna Regni Hungariae III. Arthropoda, Budapest, pp. 53–78.
- Petrich K. 2001: A Velencei (sic!) táj lepkevilága. – Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, 305 p.
- Razowski J. 2001: Die Tortriciden (Lepidoptera, Tortricidae) Mitteleuropas. – František Slamka, Bratislava, 319 p.
- Razowski J. 2002: Tortricidae (Lepidoptera) of Europe | Volume 1 | Tortricinae and Chlidanotinae. – František Slamka, Bratislava, 247 p.